

Po čem so hrepeneli naši predniki

Na **Univerzi v Novi Gorici** so zasnovali elektronsko zbirko pisem, ki so si jih Slovenci pošiljali v 19. in začetku 20. stoletja – Kako so čustvovali, česa so si želeli?

Nataša Bucik Ozebek
Foto: Raziskovalni center za humanistiko

»Dragi moji Mojž!

Prejela sem Tvoje pismo ta 18. kateriga sem res želno pričevala a ne zaradi gospodarstva ampak glas ali si še živ itd. / pišeš koji delama. Terpima vedno strima pa prav malo. Kir je Vedno Slabo Vreme/ Krupir sma osuli zelje nasadili in že tud prekopal zevnike ... / Serčna želje Tvoja Žena Marije Kremenšek.

Tako je poleti 1880 Marija Kremenšek iz Laz pri Logatcu pisala možu v ljubljanski zapor. Mož ji je odpisal, da bo ta mesec prestal kazen, da se bo domov vrnil »z ta zmešanim vlakom po Noči«, zato jo prosi za nekaj denarja. »Zdrav sim in tudu vas vse pustim lepo pozdravit z Bogom. Tvoj Moš Jozip Kremenšek,« je zaključil. Iz pisem, ki sta si jih izmenjala v času njegovega življenja za rešetkami, je mogoče sklepati, da je bil po krivici obtožen krivosečnje, Marijina pisma pa izpričujejo, da je v tem času uspešno vodila veliko kmetijo in mu o tem skrbno poročala.

Njuna pisma so del elektronske zbirke pisem, ki jo urejajo in dopolnjujejo profesorji in študentje Raziskovalnega centra za humanistiko **Univerze v Novi Gorici**. Javno dostopna zbirka obsega že več kot tisoč pisem, poslanih v 19. in začetku 20. stoletja. Iz njih lahko med drugim izvemo, s kom si je dopisoval Ivan Cankar, kaj je v pismih prijateljici razgalil Josip Murn Aleksandrov, kaj so si dopisovali otroci in kako je Jožef Bizjak pred drugo svetovno vojno med služenjem italijanski vojski voščil svoji

ljubi Ančki za god in jo prosil za roko. Pisma so v zbirki zaživela novo življenje. Literarna zgodovinarica in urednica zbirke elektronskih pisem na **novogoriški univerzi** dr. **Katja Mihurko Poniž** pojasni, da je zbirka pisem začela nastajati pred tremi leti kot študentski projekt, nato pa prešla okvire in je danes največja slovenska javno dostopna spletna baza pisem, ki jo še vedno dopolnjujejo in bodo zato veseli informacije, da kdo doma še hrani pisma svojih prednikov. Uporabniki lahko po intimni korespondenci najrazličnejših posameznikov iz časa, ko so bila pisma ključno sredstvo sporazumevanja, brskajo po datumu nastanka pisma, po pošiljatelju ali prejemniku in celo po tematikah, kot so domoljubje, materinstvo, prijateljstvo, ljubezen, migracije, politika, spolnost, sreča... Veliko pisem so dobili iz arhivov pesnikov, pisateljev in izobražencev, ki jih hranijo v knjižnicah in arhivih, nekatere pisma so jim podarili lastniki zasebnih zapuščin. Med njimi so pisma **Ivana Cankarja, Zofke Kveder, Marice Nadlišek Bartol, Josipa Murna, Antona Aškerca** pa tudi pisma preprostih ljudi: fantiča, ki piše svoji sestrici, da morata od doma in nabirati zakladov, katerih molj in rja ne sne, ali mame, ki leta 1943 svoji hčerki, zaprti v italijanskem koncentracijskem taborišču, sporoča, da je z njenim sinkom dobro:

»Draga mi hčerka, naj prvo te prav lepo pozdravim jast kot usi ostali v družini ne zameri mi ki ti tako poretkoma pišem ki veš da se teško k temu pripravim zatoraj bom pa kar pa soje napisala ki drugače že itak ne znam. Najprvo ti naz-

nanjam da Tvoj dragi sinček se nahaja pri naj bolšem zdravju in zadovolnem srcem nič ti ni treba imet skrbi vem da za te je teško a bo že boljše le kar korajžno saj vendar usaka reč ima en konec.«

Vpogled v čustva Slovencev

»Pisma, razglednice in dopisnice nam povedo marsikaj, predvsem pa ponudijo vpogled v to, kako so ljudje na Slovenskem čustvovali, kako je občutil srečo Ivan Cankar in kako neki fantič s podeželskega kraja. Včasih so ta pisma prava literarna dela, včasih težje berljiva in v narečju, a vseeno bogata s čustvi,« pravi profesorica Katja Mihurko Poniž. Franc Peric iz Bilj in njegova zaročenka ter kasneje žena Felicita Koglot sta si dopisovala med Vipavsko dolino in daljno Aleksandrijo, kjer je Felicita služila pri bogati gospodi in tako finančno reševala domačo kmetijo. Izmenjala sta si na ducate pisem in v njih pisano paleto čustev. Od domotožja, ljubezni, trpljenja do ljubosumja. Leta 1929 ji je napisal:

»Zlata mi ženka!

Z nepopisnim veseljem sem danes vdobil tvoje ljubko mi pisemce. Minulo noč sem tudi sanjal o tebi, znamenje da pismo je gotovo. Sanje sem imel take da bi me gotovo kregala ako bi ti jih povedal.«

Golubčik, zlato moje, velespoštovana gospica ...

Podoktorska raziskovalka dr. **Ivana Zajc** pravi, da so pisma izjemno zanimivo branje, ker razkrivajo intimni svet, v njih pa se je srečala tudi z zelo zanimivimi jezikovnimi oblikami. »Pisci so se nazivali z 'velespošto-

vani gospod' ali 'gospica', si pošiljali 'rodoljubne pozdrave', si izkazovali vdanost in se na koncu pisma 'klanjali' v pozdrav ali si pošiljali koše poljubčkov,« našteje nekaj vljudnostnih fraz, ki so se med današnjimi pisci kratkih digitalnih sporočil povsem izgubila. »Golubčik«, »zlato moje«, »sorodna duša«, »srčkano moje dekle« so denimo le nekatere od ljubkovalnic, ki jih je učiteljica, pesnica in feministka Marica Strnad v svojih pismih namenila prijateljici Marici Nadlišek Bartol, sicer urednici časopisa Slovenka.

Doktorski študent **Darko Ilin** je prebiral in urejal pisma, ki sta si jih izmenjevali pisateljica Zofka Kveder in prva slovenska poklicna novinarka Ivanka Anžič Klemenčič. »Tri leta dopisovanj, 135 pisem, bralo se je kot pisemski roman,« pravi. Najtežje je bilo pisma prepisovati, pravi. »Četudi je bilo gradivo v zelo dobrem stanju, v vsakem primeru stežka proniknemo v skrite misli, zapisane pred več kot sto dvajset leti. Zlasti pa, če gre za pisemske pošiljke, ki so bile spisane na izjemno nenavaden način. V tej korespondenci smo namreč našli veliko razglednic, ki so bile sicer napisane v slovenskem jeziku, a v cirilici,« razkrije zanimivost. Izkazalo se je, da je bila cirilica kot nekakšna skrivna pisava prikladna tedaj, ko je pošiljatelj na dopisnici želel preprečiti, da bi poštni uslužbenci in drugi nepooblaščen bralci prebirali o njegovih čustvih. Ali v pismih, ko je beseda nanesla na kočljive teme. Mednje je sodila tudi ljubezen.

Vnet, a nič kaj očarljiv dopisovalec

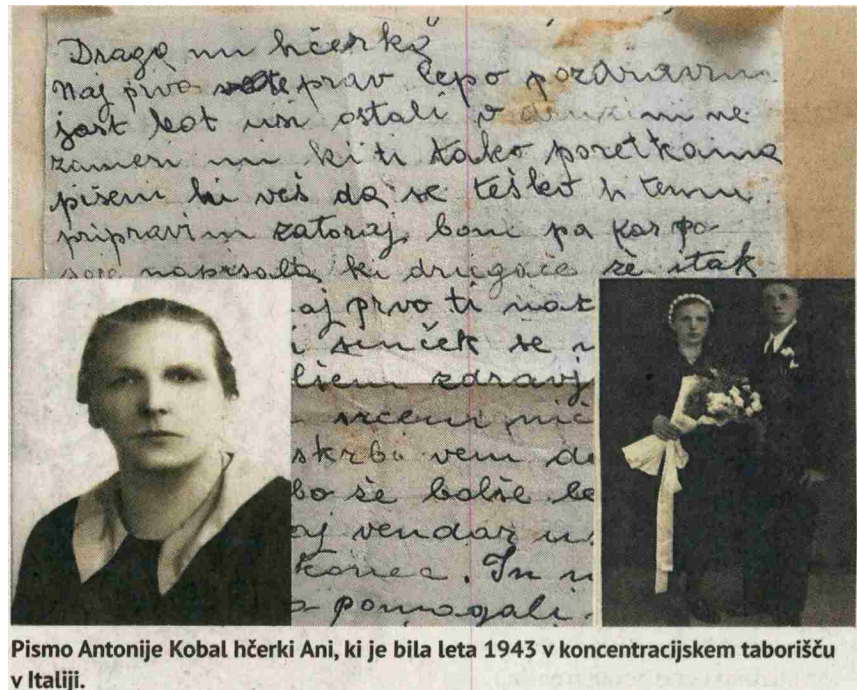
Največ pisem je med literati slovenske moderne predstavnicam nežnejšega spola poslal Anton Aškerc, četudi bi težko rekli, da je bil očarljiv dopisovalec. Ljudmili Poljanec, ki mu je bila tako všeč, da je razmišljal celo o poroki z njo, je prostodušno zapisal, da jo pride obiskat na Kapelo pri Radencih, da bo videl, ali je še tako debela, kot je bila. In ji naravnost povedal, da ženske pesnice zanj ne štejejo prav veliko:

»Čislana gospodična!

Proti »ženski« poeziji imam, kakor sem Vam menda že povedal, hude

predsodke. Takisto pa vam moram odkrito priznati, da ste Vi res lirski talent. Med vsemi Slovenkami, ki so doslej pisale verze, ste Vi gotovo najnadarjenejša. Ali – ženska ste vendarle!« ■

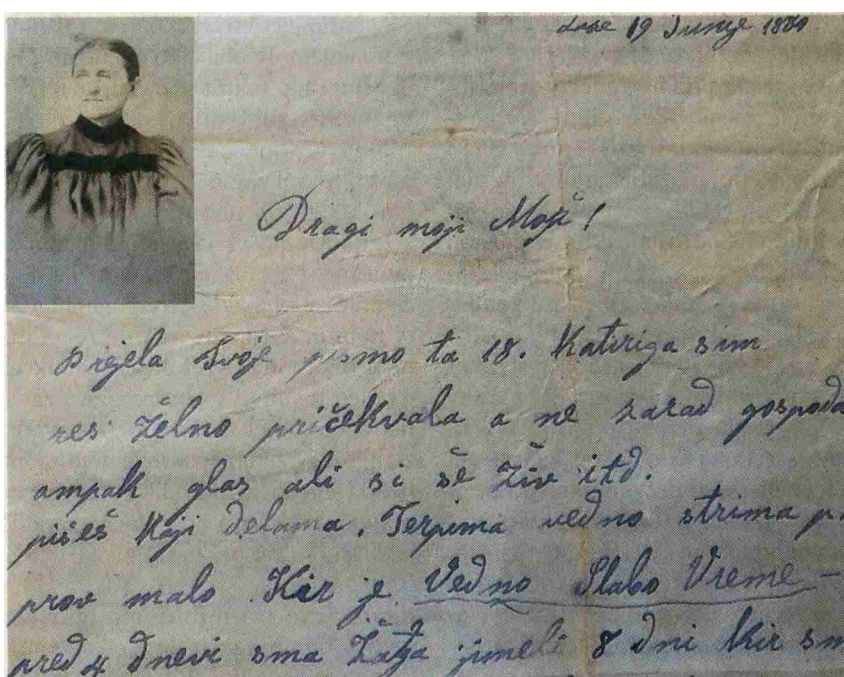
Cirilica je bila kot nekakšna skrivna pisava prikladna tedaj, ko je pošiljatelj na dopisnici želel preprečiti, da bi poštni uslužbenci in drugi nepooblaščen bralci prebirali o njegovih čustvih. Ali v pismih, ko je beseda nanesla na kočljive teme.

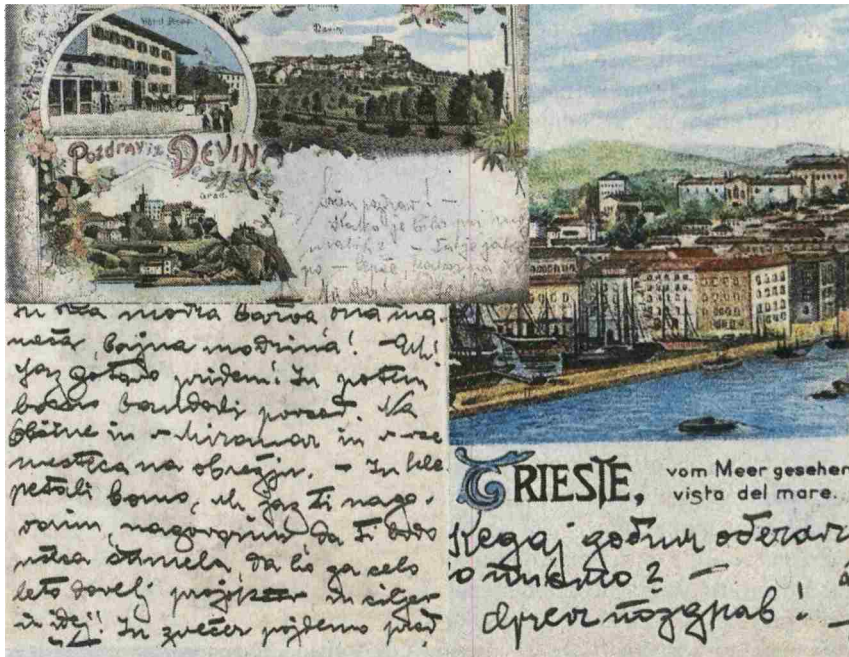
Pismo Antonije Kobal hčerki Ani, ki je bila leta 1943 v koncentracijskem taborišču v Italiji.

Raziskovalke dr. Ivana Zajc, dr. Katja Mihurko Poniž in Manca Koren so del ekipe Raziskovalnega centra za humanistiko, ki ureja elektronsko zbirko pisem. / Foto: Nataša Bucik Ozebek

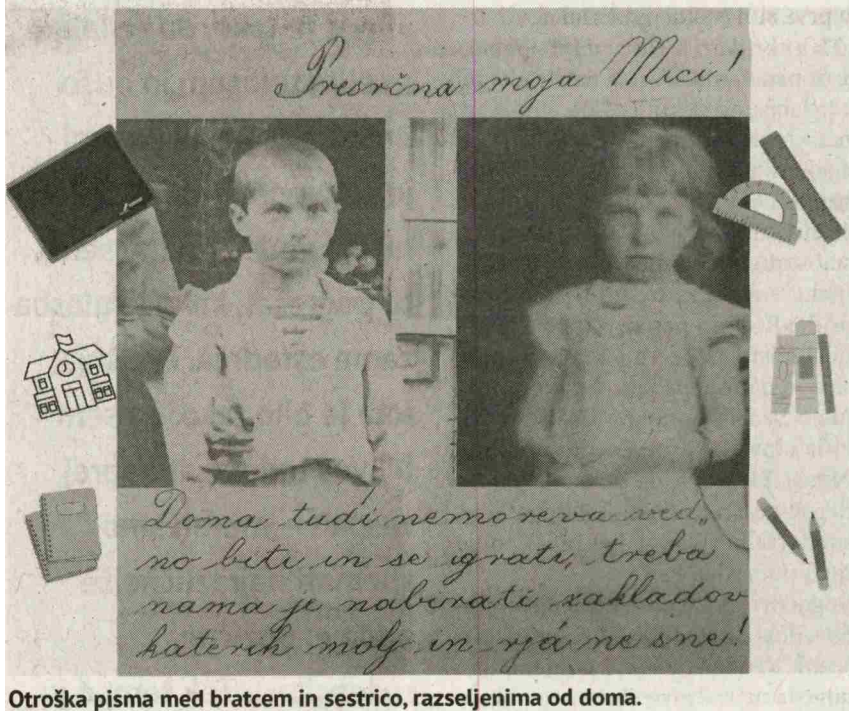
Marija Kremenšek je zaprtemu možu Jožefu redno poročala, kaj se dogaja na kmetiji.

Korespondenca med Zofko Kveder in Ivanko Anžič Klemenčič šteje več kot sto pisem.

Pismo, ki ga je Zofka Kveder iz Prage poslala uredniku Ljubljanskega zvona Franu Zbašniku.

Otroška pisma med bratcem in sestrico, razseljenima od doma.